

# Dit kapitalisme is gedoemd te mislukken

Volgens de Belgische antropoloog Paul Jorion bewijst de Europese schuldencrisis dat het kapitalisme op zijn laatste benen loopt. ‘Iedereen is de ander geld schuldig, iedereen is kwetsbaar. Daarom loopt het systeem vast.’

Door CAROLINE DE GRUYTER

‘In ons kapitalistische systeem zit een weeffout: alle rijkdom komt in handen van een relatief klein groepje mensen terecht. Dit groepje, dat steeds meer land, bedrijven en grondstoffen bezit, is erbij gebaat dat de anderen consumeren. In plaats van die anderen meer salaris te geven om die consumptie te betalen, lenen zij hen geld uit – tegen rente. Zo vergroten zij hun eigen rijkdom, terwijl de rest meer schulden opbouwt. Dit systeem explodeert nu.’

Paul Jorion is een Belgische antropoloog die jaren in de Amerikaanse financiële sector heeft gewerkt. Volgens hem is de Europese schuldencrisis er een teken van dat het kapitalisme op zijn laatste benen loopt. In zijn laatste boek *Le Capitalisme à l'Agonie* ('Doodsstrijd van het Kapitalisme') – er zijn in Frankrijk sinds eind maart zesduizend exemplaren van verkocht – legt hij uit waarom Marx' voorspelling nu uitkomt. En waarom dat in zijn ogen onontkoombaar is.

In het boek, op zijn blog en in zijn columns voor de economiebijlage van *Le Monde* koppelt Jorion allerlei disciplines aan elkaar, waaronder filosofie, antropologie en economie. Niet alleen Marx – die volgens Jorion ook kardinale fouten maakte – komt aan bod, ook Schopenhauer, Robespierre, Locke en Hegel trekken voorbij. Daarom, denkt hij, lezen ook politici en bankiers hem nu: vroeger vonden ze hem ietwat bizar, nu levert hij onorthodoxe inzichten in een crisis waar niemand raad mee weet.

Jorion (Brussel, 1946) woont in Bretagne. Bij een glas Belgisch bier in een Parijse brasserie, naast het gebouw van de publieke radio waar hij een programma op de cultuurzender France Culture presenteert, legt hij uit waar het volgens hem mis is gegaan. „Ons kapitalistische systeem kent ruwweg vier actoren: geldschieters, producenten, handelaars en arbeiders. Zolang wij het communisme als vijand hadden, waren de financiële spelregels redelijk strikt, om te voorkomen dat alle rijkdom in handen kwam van de geldschieters. Als er sociale uitbuiting zou zijn, zouden de arbeiders kunnen ‘overlopen’ naar de vijand.”

Maar na de val van de Muur in 1989 was het communisme verslagen en was dat risico verdwenen, zegt Jorion. „Onder Reagan en Thatcher werden de eerste restricties op financiële transacties die er sinds de crisis in de jaren dertig waren, al opgeheven. In de jaren negentig werden de overige beperkingen gesloopt of versoepeld. Daardoor is onze economie zwaar afhankelijk geworden van de financiële sector. De geldschieters, vooral de handelaren die met andermans geld gokten, zijn hier ongeloflijk veel rijker van geworden. In 2007 werd de helft van de winst in de Verenigde Staten uit de financiële sector gehaald. Dat is gigantisch.”

**Hebben we er niet allemaal baat bij gehad?**

„Nee. Het hart van ons financiële sys-



Handelaren eerder deze week op de beurs van New York. Foto AFP

teem is intussen weggesmolten en de maatschappij betaalt hier een enorme prijs voor. De kern van dit systeem was de laatste tijd de derivatenhandel, het opknippen en doorverkopen van schuld zonder dat er hoegenaamd risico aan kleefte. Die handel voedde *bubbles*. Nu de zeepbellen uiteengespat zijn, functioneert deze derivatenhandel niet meer zoals vroeger. De handelaren hebben hiermee in korte tijd veel geld verdiend. Maar ze kunnen er niet mee doorgaan: de meeste Amerikanen en Europeanen hebben te veel schulden gemaakt. Die doen dus niet meer mee. Dus het systeem bestaat nog, maar daarbinnen gebeurt weinig meer. Als een schelp waar het visje uit verdwenen is. De business verplaatst zich daarom naar het Verre Oosten, China, India, waar veel geld wordt rond gepompt en het procedé zich pijlsnel herhaalt. Geldschieters lenen aan producenten, handelaren en consumenten. Zij verdienen hieraan: ze krijgen het geld met rente terug. De rest waant zich ook even rijk, door het overvloedige krediet waarmee ze alles kunnen kopen.

„Maar de handelaars maken echt sociale promotie: vroeger waren zij intermediairs tussen geldschieters en consumenten, nu verdienen ze krankzinnig veel met gokken op beurskoersen en dergelijke; zij belanden in het kamp van de geldschieters. Maar de meeste mensen blijven met schulden zitten. Iedereen is de ander geld schuldig; iedereen is kwetsbaar. Daarom draait het systeem zichzelf uiteindelijk vast.”

**Proberen handelaren en geldschieters er zoveel mogelijk uit te halen?**

„Ja, dit is een soort oorlog. Financieel en sociaal. Vroeger bereikte je sociale en maatschappelijke omwentelingen met geweld. De ene klasse werd afgezet, de andere greep de macht en het bezit. De laatste decennia gebeurde in onze wereld exact hetzelfde. Maar geld heeft de plaats van geweld in onze maatschappij ingenomen. Vreemd genoeg gebeurde dit op de ruïnes van een maatschappij die werd verwoest door excessief geweld, na de Tweede Wereldoorlog. Weinig zien de parallel, maar de strijd is natuurlijk dezelfde: je verovert de wereld, maar nu ‘pacifistisch’, met geld. De heersende klasse van nu is een andere dan die van dertig jaar geleden: de nieuwe aristocratie, dat zijn financiers die de wereld over *jetten*, met merken pronken, in *gated communities* wonen.”

**Is de globalisering een kapitalistische samenzwering?**

„Zover wil ik niet gaan. Warren Buffett heeft het door. Die zei eens: ‘*There is a class struggle, but the fact is, we are winning*’. Maar de meeste mensen, of ze nu arbeiders of geldschieters zijn, handelen niet bewust met oog op een hogere ‘orde’. Ze hebben geen visie. Wel is het zo dat geld ruimte nodig heeft. Vroeger werd geld gestoken in grote projecten als het Suezkanaal, of goudmijnen in Afrika, waar overheden de middelen niet voor hadden. Deze projecten zijn er nauwelijks meer. De ruimte is ‘op’.

Nu wordt geld gebruikt om *bubbles* te creëren. Zo verdienen je er méér mee. Als de bubble er is, moet het geld naar een andere plek waar nog geen bubble is. Kijk naar de Amerikaanse huizenmarkt waarin iedere idioot een hypotheek kon krijgen en de risico's werden uitgesmeerd: op zeker moment is de boel verzadigd. Er groeit nu een bubble op de Amerikaanse pensioenmarkt. Nu de onroerend-goedmarkt is geklapt, vormen beleggingen voor veel Amerikanen de enige oudedagsvoorziening. Met allerlei technieken worden nu beurskoersen gemanipuleerd, door bijvoorbeeld duizend transacties per seconde te doen. Maar, je merkt, de rek is eruit. De beurs is met eenderde gekrompen, nu de derivatenhandel niet goed meer loopt. Financiers leden: de nieuwe aristocratie, dat zijn financiers die de wereld over *jetten*, met merken pronken, in *gated communities* wonen.”

‘Geld heeft de plaats van geweld ingenomen op de ruïnes van een maatschappij die werd verwoest door geweld’

**Waarom gebeurt dat?**

„Aandeelhouders en bestuurders grijpen wat ze grijpen kunnen. Binnenkort kan het niet meer. Ze vertrouwen het systeem niet meer.”

**Waarom lenen mensen geld? Dat doen ze toch liever niet?**

„Omdat ze anders niet in hun onderhoud kunnen voorzien. Van hun salaris kunnen velen geen goede huisvesting betalen, laat staan levensmiddelen, tv's of smartphones die ‘iedereen’ moet hebben. Honderdvijftig jaar geleden al werden debatten gevoerd over de vraag hoe hoog salarissen moesten zijn. Alleen voor de rauwe basisbehoefes? Of ook om extra's te betalen? Wat het nu is geworden, is net te weinig salaris. Vandaar dat mensen moeten lenen. Je kunt zeggen: ze hebben geen smartphone nodig. Maar de dwang van de commercie is zo groot dat je in de maatschappij niet ver komt zonder zo'n ding.”

**Moet de staat ingrijpen?**

„Ja. Maar de staat liberaliseert alleen maar. Ook in Europa, waar sociale zorg beter is dan in Amerika. Omdat regeringen van hun schuld af willen, bezuinigen ze op sociale en op openbare voorzieningen. In België is kort geleden een man tot zes maanden veroordeeld omdat hij eten stal uit de vuilnisbak van een supermarkt. Al zat het in de bak, het was nog steeds bezit van die supermarkt, oordeelde de rechter. In Californië zijn laatst duizenden gevangenen vrijgelaten, omdat het te duur was om ze vast te

houden. In zo'n wereld leven wij.”

**Zeï Marx niet: het kapitalisme deugt niet?**

„Ja. Wie geld heeft, leent het uit. Stel ik heb 100, en ik leen het u voor 7 procent. Dan heb ik straks 107. Als ik u die weer leen, heb ik 114 of zelfs iets meer. Ten slotte heb ik alles en u niets. Je hoeft geen marxist te zijn om dit probleem te zien. Hier wordt al heel lang over nagedacht: hoe je het systeem zo vormgeeft dat die ingebouwde ongelijkheid niet alsmager erger wordt. Logische oplossing: je compenseert de verliezers door wat meer salaris te betalen. Zo kunnen ze spullen en diensten consumeren van producenten, waar de geldschieder geld in gestoken heeft. Dan is de hele keten tevreden. Maar wat heeft men gedaan? In plaats van gewone mensen meer salaris te geven, gingen goedkoop consumentenkrediet verstreken. Dat is het probleem in de kern. Hoe meer geld de financiers verdienen, hoe groter de schuldenberg van anderen. De schuldencrisis toont dat aan. Eerst zat schuld bij consumenten. Toen die niet meer konden afbetalen, kwam het bij de banken. Toen die omvielen, namen overheden de schuld over. Nu moeten die er vanaf, en wentelen ze het af op belastingbetalers. Er komt geen eind aan.”

**Werkt zelfregulering niet?**

„Nee, want ethiek en bezit staan haaks op elkaar. Zij die veel hebben, zijn niet meer de baas over hun bezit. Hun bezit wordt de baas over hen,

dicteert hun gedrag. Ze willen alsmaar meer en dat staat ethisch gedrag in de weg. Daarom is het kapitalisme, althans *dit* kapitalisme, gedoemd te mislukken. Economen hebben dit niet ingecalculerd toen ze het systeem uitdachten.”

**Weten politici hoe erg het is? Op schampere toon: „O ja.”**

**Hoe weet u dat?**

„Omdat ze me dat vertellen. Ze bel len me.”

**Wie?**

„Ik ben in het Elysée geweest. Bij adviseurs van de president. Ook met bankiers heb ik vaak contact. Laast moest ik een lezing houden voor hen. Ik dacht: ze gaan me levend opeten. Maar nee: applaus. Na afloop komt de eerste naar me toe en zegt: ‘Meneer, niet tegen de anderen zeggen, maar ik ben het helemaal met u eens’. De volgende zegt hetzelfde. En dat zes, zeven keer. Deze mensen weten exact hoe het zit. De banken spelen een sleutelrol in de crisis. Bankiers weten precies hoeveel rotzooi er in welke banken zit.”

**En de politici?**

„Die begrijpen het, maar weten niet wat ze moeten doen. Ze wachten af, vingers gekruist.”

**Wat moeten ze doen?**

„Ik weet niet goed wat ik ze moet vertellen, behalve dat ze straks waarschijnlijk regeringen van nationale eenheid zullen vormen. Niemand

weet wat hierna komt. Marx had een alternatief, een utopie: het communisme. Dat ging ten onder. Voorlopig zitten we met een Europa dat op maat gesneden is voor het kapitalisme. De verdragen van Maastricht en Lissabon hebben daaraan meegeholpen. Alles gaat veranderen, maar niemand weet hoe. We staan op een keerpunt in de geschiedenis van de mensheid. Interessante tijden.”

**Overleeft de euro de schuldencrisis?**

„Nee. Als Spanje valt, of Italië, kan het snel gaan. De euro kan niet functioneren als landen hun schulden niet afbetalen. Iedereen krijgt straks zijn eigen munt terug. Een compensatiecommissie moet uitzoeken wie wat moet betalen en aan wie. Misschien moet je zelfs denken aan het parallelle monetaire systeem dat Hjalmar Schacht, Hitler's minister van Economie, opzette om de Versailles-herstelbetalingen te voldoen die Duitsland niet kon betalen: met cheques.”

**Hoe kunt u er zo droogjes tegen aan kijken? Het gaat toch ook om uw continent, uw munt?**

„Ja, maar ik word daar niet depressief van. Antropologen als ik bestuderen illusies, structuren die mensen niet zien omdat ze er zelf in zitten. Toen ik in de *high finance* werkte, speelde ik dezelfde rol. Wij werkten met computermodellen die berekende hoe veel risico er aan financiële producten zat. Op een dag klopte er een getal niet op de spreadsheet. Ik haalde de

leiding erbij: jongens, pas op! Maar alles wat ze deden, was dat getal door een ander getal vervangen. Ze dachten dat het aan het model lag. Dat er een echt risico kon zijn, kwam niet in die hoofden op.”

**Wat leert de crisis u?**

„Dat niet alles rationeel te verklaren is of in modellen te vangen. Dat de mens dat toch altijd probeert en dus steeds op zijn neus gaat. Toen ik na mijn studie onderzoek deed in een Franse vissersgemeenschap, bleken prijsontwikkelingen niet te verklaren als je domweg naar vraag en aanbod keek. Ik zei: ‘Er is iets anders.’ Ha ha, riep iedereen, ‘Jorion begrijpt zelfs de wet van vraag en aanbod niet.’ Later ontdekte ik het echte systeem dat de prijzen bepaalde: sociale status. De rechter die iets verkoopt, kan meer vragen voor hetzelfde product dan de schoenmaker, en de schoenmaker meer dan de metselaar. Niks bijzonders. Iedereen weet dat instinctief, behalve economen. Maar economen hebben wel de hele catechismus van het kapitalisme geschreven. Daarom loopt alles nu spaak.”

‘Hoe meer financiers verdienen, hoe groter de schuldenberg wordt van gewone mensen’